

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 30, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 04.07.2022

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 15.08.2022

Sayfa / *Page*: 44-60

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Dr. Öğr. Üyesi Ersin ÇETİNKAYA

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Mütercim ve
Tercümanlık Bölümü, Rusça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı,
Öğretim Üyesi.

ersin.cetinkaya@asbu.edu.tr

CENGİZ DAĞCI'NIN ONLAR DA İNSANDI ESERİNDE OLUMSUZ BİR MOTİF OLARAK RUSLAŞMA

Öz

İnsanoğlu yapısı gereği sosyal bir varlık olduğu için belirli bir zümre içerisinde doğar, büyür ve gelişir. İçerisinde olduğu yapı kişinin dünya görüşü, inancı, kültürü, manevi dünyası gibi insanı tamamlayan birçok öge üzerinde etkili olur. Ulusal bir kimliğin de ortaya çıkmasına vesile olan bu yapı sayesinde dünyada varlığının bir amacı olur. Bu kimlik çerçevesinde hayatını idame ettirir ve yaşadığı hayatın çıktıkları neticesinde ortaya çıkan değerleri sonraki nesillere aktarır. Dünya üzerinde belirli bir kültürel, ahlaki ve manevi bir miras etrafında yaşayarak öz benliğini oluşturur. Kırım yarımadasında dünyaya gelen Cengiz Dağcı bu birikimlerin sonucu olarak içinden çıkmış olduğu Kırım Türklerinin kültürel birikimlerini en iyi aktaran ve eserlerini Türkiye Türkçesi ile veren bir yazardır. Dönem içerisinde sistematik bir şekilde uygulanan olumsuz durumları eserlerinin merkez noktasına yerleştiren yazar, kendi milletinin sesi olur. Sanatkârın kaleme almış olduğu *Onlar da İnsandı* eserinde Kırım Türklerine dair birçok özelliği aktaran yazar, bunların yanı sıra dönemin toplumsal, ahlaki, manevi ve siyasi yapısını da gözler önüne sunar. Her milletin kendi değerleri çerçevesinde yaşama hakkını savunan yazar, insancıl bir şekilde her insanın kendisi için değer teşkil eden elementlerle tamamlandığını savunur. Kendi değer ve inançlarına yapılan her türlü saldırıya da kaleminin tüm keskinliğiyle cevap verir. Kırım Türklerinin vatan topraklarında sistematik bir şekilde kötü

muameleye maruz kalışını ve insanların vatanlarından koparılma serüvenini anlattığı eserinde Sovyetler Birliği Rusya'sının uyguladığı yaptırımlar neticesinde Kırmırlı Türklerin zihinlerinde Ruslaşmanın nasıl bir olumsuzlaşma sürecini yaşadığını irdelemek çalışmamızın özünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Dağcı, Onlar da İnsandı, motif, Ruslaşma, Sovyetler Birliği, Kıırım.

RUSSIFICATION AS A NEGATIVE MOTIVE IN CENGİZ DAGCI'S NOVEL "THEY WERE ALSO HUMAN"

Abstract

Since human beings are social creatures by nature, they are born, grow and develop within a certain group. The structure, which is in affects many elements that complete the person, such as the person's worldview, belief, culture, and spiritual world. Thanks to this structure, which is instrumental in the emergence of a national identity, its existence in the world has a purpose. Within the framework of this identity, he maintains his life and transfers the values that emerge as a result of the outputs of his life to the next generations. It creates its own self by living around a certain cultural, moral and spiritual heritage in the world. Cengiz Dağcı, who was born in the Crimean peninsula, is a writer who best conveys the cultural background of the Crimean Turks, from which he emerged as a result of these experiences, and gives his works in Turkish of Turkish Republic. The author, who places the negative situations systematically applied during the period at the center of his works, becomes the voice of his own nation. The author, who conveys many features of the Crimean Turks in the work "They were also human" written by the writer, also presents the social, moral, spiritual and political structure of the period. The author, who defends the right of every nation to live within the framework of its own values, argues that every human being is complemented by elements that are valuable to him. He responds with all the sharpness of his pen to any attack on his own values and beliefs. The essence of our study is to examine the negative process of Russification in the minds of the Crimean Turks as a result of the behavior of the Soviet Union in his work, in which he tells about the systematic abuse of the Crimean Turks in their homeland and the adventure of people being taken from their homeland.

Key words: Cengiz Dagci, They were also human, motive, Russification, Soviet Union, Crimea.

Giriş

Edebiyat serüveninin ana malzemesini evrensel değerler çerçevesinde insan olmaya adanmış Cengiz Dağcı, tüm dünya üzerinde yaşayan Kırmırlı yazarların en etkin isimlerinden birisidir. Sanatsal yaratısını Kırmırlı Türklerin çevresinde genel insan hakları sınırında çizen yazar, bir yandan bağlı bulunduğu topluma ait olan her türlü doneyle kendisini ve sanatını beslerken bir yandan da bunun çıktılarını tüm insanlığa mal etmeye çalışarak aslında dünya üzerindeki her insanın kendi değerleri çerçevesinde yaşamasının en temel hak olduğunu savunur. "Şüphesiz her edebiyat eseri varoluşa

ilişkin kurgusal bir sorudur” (Şahin 2011: 139). Nitekim yazar, *Onlar da İnsandı* adlı eserinin sonunda Rus insanlarından ziyade Rus ideolojisine eleştirisini gönderme uğraşına girerek her insanın bir varoluşu hakkettiğini savunur. Realist bir tavırla romantik öğelerin eşlik ettiği sanatında Cengiz Dağcı, edebiyatla tanışmasının çoğunlukla Rus edebiyatının etkisiyle olmasından dolayı eserlerini yazarken bu edebiyattan çok etkilenir. “Eşya ve dil arasında bulunan epistemik münasebet, realist olmakla beraber, arka planda, o dili kullanan anlatıcının romantik kişiliğini ve kimliğini açıkça göstermektedir” (Şahin 2011: 142). Rus edebiyatının etkisinin büyük olmasına rağmen yazar, Sovyet edebiyatında kendisine yer bulamaz. Sovyet edebiyatının ana yönelimi olan toplumsal gerçekçilik metodunun partiye tabi olma, halkçılık, evrensellik, enternasyonalizm, klasik kültür mirasına vurgu, sanatçının toplumsal sorumluluğu, eserlerde realizm ve romantizmin bir arada kullanılması, insanın çok yönlülüğüne vurgu ve yaşamını uyumlu hale getirme arzusu (Bulavka 2007: 259-260) gibi birçok düsturu bulunur. Aynı zamanda talep edilenlerin dönemin hükümetinin çıkarları noktasında kullanılması zorunluluğu da vardır. Bu yüzden rejimin boyunduruğu altında ezilen bir halkın isyanının kaleme alınması doğal olarak var olduğu süre boyunca içerisinde barındırdığı halkların tarihini ve o millete ait kültürel öğeleri yok etmek için çabalayan (Afanasyev 1997: 29) Sovyetler Birliği’nin edebi külliyatında karşılığını bulamaz.

Rusça konuşulan bir ortamda eğitim hayatına başlayan yazar, edebi yaratısını Rus edebiyatının verdiği imkânlarla genişleterek bu edebiyatın etkisi altında eserlerini kaleme alır. Yazarın 1946 yılında *Büyük Yalan* (*Большая ложь*) isimli bir piyes yazdığı da bilinir (Emirova 2015: 53). Nitekim ilk dönem sanatında görmeye alışkın olduğumuz şiir sanatı neredeyse A.S. Puşkin’in şiir sanatıyla yakın bir benzerlik içerisindedir. Özellikle yazın hayatına başladığı zamanda kaleme aldığı şiirleri A.S. Puşkin’in romantik özellikler taşıyan şiirleriyle benzerlik gösterir. A.S. Puşkin güney sürgünü döneminde Kafkasya ve Kırım bölgesinde bulunur ve buraların doğasından ve özelliklerinden etkilenerek romantik özellikli poemalarını kaleme alır. Kendisini Rus edebiyatından, Rus kültüründen çıkan Kırmımlı bir yazar olarak tanıtan Cengiz Dağcı, (Kocakaplan 1998: 47) doğduğu ve yaşadığı coğrafyanın kendisine sunduğu imkânlardan faydalanarak romantik özellikli şiirler kaleme alır. Yazar, Rus halkına ve kültürüne olan ilgisini ve Rus edebiyatının eserleri üzerindeki etkisini hiçbir zaman gizlemez (Emirova 2015: 54). Cengiz Dağcı’nın Şair Cavtöbeli’nin etkisiyle (Kocakaplan 1998: 35) nesre geçmesiyle birlikte yazarın realist özellikli eserleri gün yüzüne çıkmaya başlar. Nesir yazmaya başlamasıyla birlikte özellikle 19. yy ikinci yarısı Rus edebiyatçılarından daha çok beslenir ve kendine has üslubuyla keskin bir eleştirel realizmle eserlerini kaleme alır. Özellikle L.N.Tolstoy ile özdeşleştirilen nesri dönemin aktarımı açısından büyük önem arz eder. Aleksandr Blok, Boris Pasternak, Anton Çehov, Aleksandr Puşkin, Vladimir Mayakovskiy, F.M. Dostoyevskiy, L.N.Tolstoy (Kocakaplan 1998: 35) gibi Rus yazar ve şairler sanatkârın edebi yaratısının oluşumu noktasında önemli bir yerdedir.

Haksızların sevinci ile haklıların faciasını dikkat merkezine çeken (Quliyev 2019: 324) Cengiz Dağcı eserlerini Kırım Türkçesinden ziyade metinlerindeki dil aksaklıklarını Ziya Osman Saba’nın düzelttiği (Şahin 2011: 138) Türkiye Türkçesiyle veren bir yazardır. Sanatkârın bu tutumunun nedenleri arasında Türkiye Türkçesinin daha geniş bir topluluğa hitap etmesinin yanı sıra Ömer Seyfettin’in hikâyelerine olan hayranlığı ile başlayan Türkiye Türkçesinin Kırım’ın Karadeniz kıyısında konuşulan Türkçeye yakınlığının da etkisi vardır (Kocakaplan 1998: 33). Kırım’ın doğası

ve insanları yazarın üzerinde büyük bir şekilde etkili olduğu için yapıtlarının malzemeleri için gerçek yaşamdaki çevresinden çok faydalanır. L.N.Tolstoy'un da aynı şekilde eser oluşumuna gittiği yapı, sanatkârın edebi yaratımında önemli bir örnektir. Dünya üzerinde nasıl her milletin kendi toprakları üzerinde yaşamaya hakkı varsa Kırım Türklerinin de o derece kendi topraklarında yaşamaya hakkı vardır düsturunu benimseyerek eserlerini bu çizgide ilerletir. Kendisi tüm uluslara nasıl saygı duyuyorsa kendisine ve ulusuna o derece saygı duyulmasını bekler. Eserlerinde ve söylemlerinde hiçbir zaman Rus düşmanlığı yapmayan sanatkâr (Kara 2011: 40), eleştirisini kendilerini bu zulme maruz bırakan sisteme yönlendirir. Türkiye Türkçesini en istikrarlı, en tabii ve derin bir aşkla kendiliğinden kullanan yazar (Kocakaplan 2011: 75) doğal olarak Türk edebiyatının en yetkin yazarlarından birisi olarak kabul edilir.

Bir eserin ikinci teması konumunda olan ve eser hakkında tahakkümlerde bulunmamızı sağlayan motif kavramı, edebi eserlerin fikir aktarımını açıklamada en önemli tekniklerden birisidir. Birbirinden farklı edebi eserlerde, masallarda ve destanlarda bulunan olay, fikir, imaj, sembol, ifade kalıbı, kişi, kişi tipi ve başka hikâye ayrıntıları olarak adlandırılan motif (Huyugüzel 2019: 330), bir edebi eserin aktarmak istediği savı güçlendirmek açısından yazarın elini kolaylaştırır. Dolayısıyla eser bağlamında inceleme yapıldığında motifler eserin tarihsel belleğini, yaşanan toplumu, sosyal ve siyasal koşulları yansıtarak eserin yoğunluğunu ve başarısını artırır. Bu nedenle yazar, mevcut moderniteyi yansıtarken her zaman uzak, şiirsel geçmişe döner ve hüznü bir romantizmin pususuyla örtünür (Emirsinova 2004: 125). Doğal olarak eserleri bağlamında yazarın öz yaşamında önemli olan öğeler sanatının başat ögesi konumuna yükselir. “Bilinçli hafıza kendi koridoruna yerleştirilmiş bütün malzemeyi mekân ve zaman ve olay ve şahıs kadrosu birlikteliği çerçevesinde tahkiyelendirir” (Şahin 2011: 154). Otobiyografik donelerle kaleme alınan *Onlar da İnsandı* eserinde kullanılan motifler “aktarımda tipik hale gelen, devinimi harekete geçiren yapıda hareket ederek sanatkâr tarafından kaleme alınır. Edebi bir eserin incelenmesinde içerik ve biçim özelliklerinin saptanması” (Aytaç 2009: 106) elzem olduğu için içerikle birlikte baskın olan motif, yapıtın aktarımını güçlendirir. Yapısal olarak anlatı içerisinde küçük bir birim olsa da aslında önemli bir işlev üstlenen motif bağlamında Ruslaşma düşüncesinin eserde nasıl aktarıldığını göstermek çalışmamızın özünü oluşturmaktadır.

Tarihsel Belleğin İzinde Cengiz Dağcı'nın İnsanlarında Olumsuzlaşan Düşünceler

Gamalı Haç İle Kızıl Yıldız Arasında...

Cengiz Dağcı'nın sanatı, yirminci yüzyıl Avrupa'sının yaşamını, tarihsel olaylarını sanatsal tezahürleriyle yansıtan sanatsal bir aynadır (Emirova 2015: 57). Bu bağlamda eserlerde farklı milliyetlerin olguları ve sanatsal yaratıcılığın başlıca gerekçelerinden biri kesinlikle dünya karşısında önemli olduğumuzu duyumsama gereksinimidir (Sartre 2020: 44). Dolayısıyla başarılı sanatkârlar, özellikle edebiyatçılar, bu önemi, eserlerini ait oldukları toplumun gerçeklerini kullanarak kurmaca bir dünyada oluştururlar. “Bir sanat eserinin en aşikâr sebebi yaratıcısıdır, yazarıdır. Bu yüzden edebi eserin yazarın hayatı ve kişiliği ışığında değerlendirilip açıklanması” (Wellek vd. 2019: 94) eseri varmak istediği nokta bağlamında başarıya ulaştırır. Aktarım her ne kadar gerçekçi olsa da aktarılan olgu yazarın kurgu dünyasında tasarlayıp kâğıda döktüğü anlatıdır. Bu bağlamda İ.V. Stalin döneminde Rus milliyetçiliğinin sinema, tiyatro ve diğer sanat eserlerine de yansıdığına, ancak başka

ulusların milliyetçiliklerinin bir hastalık olarak nitelendirilerek bu küçük ve çaresiz toplumların topluca ve amansızca imha edildiklerine işaret eden¹ Cengiz Dağcı, ait olduğu kökenlerine sahip çıkarak tüm insanlığa ait evrensel değerler çerçevesinde kalemini yönlendirir. Her toplumun, her milliyetin kendi kültürel olguları çerçevesinde bir yaşam hakkı olduğunu savunan Cengiz Dağcı, içinden çıkmış olduğu Rus kültürüne dair herhangi bir olumsuz imge yüklemeyen her milletin kendi toprağında kendi değerleri çerçevesinde yaşama haklarının olduğunu düşünür, içinde yaşadığı girift yapıda olan toplumda herkesin nezaket kuralları çerçevesinde bir yaşam hakkı olduğunu savunur. Farklı bir kültür veya toplumun bir diğer toplumun değerlerine karşı bir saldırı yaptığını fark ettiğinde ise isyan bayrağını açarak kendi dünya görüşü çerçevesinde hakikati savunma uğraşına girer. Tarihsel bir belge olması nedeniyle realizm içinde görülebilen, öte yandan kahramanlarının bireysel kimliklerinden arındırılarak yüceltilen ve ateşli üslubu sayesinde bir idealizm örneği veren ve böylece bir bütün olarak realist idealist bir nitelik kazanan (Soykan 2021: 20) *Onlar da İnsandı* eseri bu bağlamda yazarın doğruyu aktarmada en önemli yardımcısı olur. “Kendini inkâr, bir yıkım ve hüsrana çıkarken, zor koşullar içinde olursa bile kendini bilme, biriktirme, sağaltma ve güzel bir şekilde ifade etmeye çalışma; dirimi, yeni ve taze solukları içerebilecektir” (Emre 2004: 53). Bu bağlamda çalışmamıza konu olan *Onlar da İnsandı* eserinde kademeli olarak bir Ruslaştırma politikasının insanların hayatlarına ne denli etki bıraktığı çarpıcı bir şekilde gösterilir. Yazara göre aslında yaşanan durumun herhangi bir milliyetin değil belirli bir zümrenin çıkarları noktasında hareket eden ideolojik sistemlerden kaynaklandığıdır, çünkü ele aldığımız eser bağlamında Sovyet rejimi sadece içerisinde barındırdığı muhtelif milliyetlere değil aynı zamanda kendi ırkından olan Rus toplumuna da büyük zarar verir. Rejimin talepleri doğrultusunda yer değiştirilerek kendi ata topraklarından koparılan Ruslar da yeni yerleşim yerlerine adaptasyon konusunda zorluk çeker ya da yeni mekânlarında asimile olarak öz kültürlerini koruyamazlar. Yazara göre “Rus’la Tatar’ı birbirine düşman eden bir “kötülük”ün bulunduğu, ancak insandaki bu kötülük eğiliminin sosyolojik şartlar sonucunda sonradan ortaya çıkan bir durum olduğuna, herhangi bir milletin hilkaten kötü olmayacağına ilişkin bir düşünce” (Gökçek 2017: 133) vardır. Nitekim öz itibarıyla insan iyidir, fakat koşullar insanları iyi veya kötü olmak noktasında seçim yapmaya zorlar.

Bahsettiğimiz uygulamayı devrim öncesi Rusya’sında da görürüz. Bu olayın en çarpıcı örneklerinden birisi de Rus Çarı I. Petro’nun uygulamalarına karşı çıkmaları neticesiyle 93 harbinin ardından Kars’ta ikamet ettirilmek zorunda bırakılan Malakanlardır. Bugün neredeyse Malakanların toplum yapılarını ve kültürlerini kaybettikleri gözlemlenir. Bunun yanı sıra Tatarca ve Arapça bilen, Türk lehçeleri ve ilahiyat üzerine çalışmalar yürüten N. İ. İlminskiy, Rusya egemenliğinde yaşayan halkları Ruslaştırmak için uğraş verir. Türki cumhuriyetlerin çoğunda bu halkların dinine, diline, kültürüne, yaşayış biçimlerine müdahale eder, adeta bu toplumların geçmişle bağlarını koparmaya çalışarak tek tip bir Rus devleti oluşumunu destekler. N.İ. İlminskiy’nin eğitim sisteminin Tatar Türklerinin Hıristiyanlaştırılması, Rusçanın diğer etnik gruplar arasında yaygınlaştırılması ve kendisinden sonra gelen Ruslaştırma politikalarına zemin hazırlaması açısından oldukça etkili olduğu görülür (Üstün 2019: 177). Nitekim bu olayın üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen bugün hâlâ bahsedilen bu cumhuriyetlerin alfabetinin ve günlük yaşayışlarının Rus alfabetine ve Ruslara benzemesinin zamanında uygulanan sistematik politikaların ne denli yoğun ve başarılı olduğunun

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Cengiz Dağcı, *Yansılar 3*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.

göstergesidir. Aynı zamanda 1783 yılında II. Yekaterina zamanında Kırım'ın Rus çarlığının egemenliği altına girmesi de coğrafi olarak büyük topraklara sahip olan Rusya'nın genişleme politikasının bir adımıdır, çünkü Kırım bulunduğu konum bakımından güneyde sıcak denizlere ulaşılabilmenin en önemli noktalarından birisidir. Bu gibi uygulamaların kökeni Çarlık Rusya'sına dayansa da Sovyetler Birliği döneminde de rejimin talepleri doğrultusunda uygulanır. Kırım'ın Ruslar tarafından ilhak edilmesi Rusya İmparatorluğu dönemine dayanır. 21 Temmuz 1774 yılında Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması'yla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun Kırım üzerindeki etkisi kaybolduktan sonra bu yerin jeopolitik öneminden dolayı Ruslar, Kırım'ı ele geçirmek üzere hareket eder. Hem içteki bazı mirzaların Ruslara yardımcı olması hem de Rusların Kırım'ı askerî bir hareketle ele geçirmesiyle birlikte Kırım, 1783 yılından itibaren II. Yekaterina döneminde Rusya İmparatorluğu'nun boyunduruğu altına girer. Yalnız, Çarlık döneminde uygulanan politika bir Ruslaştırma çabasıyken Sovyetler Birliği döneminde milliyet kavramından ziyade bir tek tipleştirme politikasıdır. A. A. Zinovyev tarafından da ifade edildiği gibi muhtelif insanlardan ziyade tek tip bir insan oluşturma çabası vardır. Çünkü ülkede hali hazırda var olan sosyalist yönetim biçiminden komünist yönetim biçimine geçmenin en hızlı yolu dönemin yöneticileri tarafından bu şekilde belirlenir. Böylece Cengiz Dağcı'nın eserinde savunduğu değerlerin önemi bir kez daha gün yüzüne çıkar. Homo Sovieticus² (*Гомо Советикус*) olarak adlandırılan olan bu insan tipi, çevresine saygısı bulunmayan, kötü giyimli, alkole düşkün, tembel, herhangi bir etik değere sahip olmaktan ziyade sistemin talepleri doğrultusunda hareket eden³ kişiler olarak eserde kendisine yer bulur. Herhangi bir hizmetin sağlanması için bir devlet otoritesine ihtiyaç duymayan otonom bir toplumsal birim olan (Koçyiğit 2019: 74) Kırım'ın coğrafi konumu itibarıyla 1920'li yıllarda Sovyetler Birliği'nde yaşanan kıtlık zamanında bile bu coğrafyada yaşayan insanların diğer bölgelerdeki insanlara göre daha rahat bir konumda yaşamaları Kırım'ın diğer bir önemli özelliğidir.

Kendi başlarına konuya özellik kazandıran öğelerin her biri olan motif, *Onlar da İnsandı* eserinde dönemin Kırım toplumunun birçok özelliğini başarılı bir şekilde okura aktarır. “Çokbilinmeyenli denklemler dizgesi yardımıyla çözülen ve ara kuruluşların son yanıtta daha önemli olduğu, çeşitli kuralları olan bir problemi ele alan eser” (Todorov 2016: 192), bu özelliğiyle eserin ana teması etrafında konuşlanan birçok motifle ile gelişimini sağlar. Bunlar arasında göze çarpan diğer bir olgu ise bu topluma yavaş yavaş Sovyet düşünce sisteminin empoze ettirilmesiyle birlikte ortaya çıkan Ruslaşma diğer bir manayla mankurlaşmadır. “Bir dış gücün içerideki egemen sınıfla işbirliği yaparak ülkenin eğitim ve kültür politikalarını milletin aleyhine değiştirerek, ulusal kimliğinden uzaklaştırma, kendi toplumuna ve kültürüne yabancılaştırma, bilinçsizleştirme ve sömürüye açık hale getirme, sonra da yardım ediyormuş kanaati yaratarak toplumun zihnini yeniden kurgulayıp sömürgecilerin zihinsel kölesi durumuna getirmek için milleti kendi değerlerine düşman etmeyi anlatan sosyo-kültürel bir kavram” (Çınar 2018: 80) olan mankurlaşma eserde Ruslaşma motifi üzerinden başarılı bir şekilde aktarılır. Dolayısıyla eser içerisinde Rus imgesinin geçtiği her yerde olumsuz bir hava veya kötü bir şeyin olabileceği korkusu izlenir. Aynı zamanda eserde tarihsel olarak ülkenin içerisinden geçtiği durum, eserin sadece edebi değil, tarihsel önemini de gün yüzüne çıkarır.

² Sovyet İnsanı.

³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: A.A.Zinovyev, *Gomo Sovietikus*, L'age D'Homme, Lausanne 1982, Suisse.

Onlar da İnsandı⁴ Eserinde Olumsuz Bir Motif Olarak Ruslaşma*“Onlar da insan! Acı onlara!**Kendileri gibi,**başkalarının da insan olduklarına inandır onları!”*

Edebi yarattısı Kırım Tatar, Türk ve Rus kültürlerinin etkisiyle şekillenen (Emirova 2015: 53) Cengiz Dağcı tarafından otobiyografik özelliklerle donatılarak yazılan *Onlar da İnsandı* eseri 1958 yılında gün yüzüne çıkar. “Modern yazar kavramının olmazsa olmaz unsurlarından kendini paylaşma olgusu yazarla ilgili gerçek ve kurmacanın birlikte anılmasına sebep olmuş, akabinde de hangisinin kurmaca hangisinin gerçek olduğu birbirinden ayrılmaz hale gelmiştir (Çetin 2011: 40).” 1928-1932 yılları arasında Kırım’da Sovyetler Birliği’nin resmî ideolojisi olan sosyalizm ve sonrasında komünizmin Kırım Türkleri üzerindeki etkileri ve bu etkilerin toplumdaki çıktılarını irdeleyen eser, yazarın edebi yaşantısındaki önemli yapıtlarındandır. “Elbette bir roman tarihi gerçeklerin araştırılmasında kaynak olarak kullanılamaz. Çünkü roman doğası gereği, her ne kadar gerçekleri bünyesinde barındırsa bile, kurgular ve hayal ürünü olaylarla harmanlanmaktadır” (Kara 2012: 10). Eser kurmaca bir dünyadaki insanların hayat karşısındaki devinimini anlatmasının yanı sıra aynı zamanda dönem toplumunda yaşanan ve toplumu ilgilendiren her türlü doneyi de barındırır. Yazarın romanları 20. yüzyılı kapsar, edebi kahramanları yazarın ruh haline o kadar yakındır ki çoğu zaman otobiyografik olarak algılanabilirler (Panova 2008: 103), fakat yazar realist bir tavırla eserler kaleme almayı düstur edindiği için bu karakterler her ne kadar sanatkarın kendisi ve çevresi gibi görünse de son kertede kurmaca bir dünyada kurmaca bir düzende aktarılır.

Eser içerisinde 1928-1932 yılları arasında yaşanan sıkıntılı dönem aktarılsa da aslında Kırım üzerine uygulanan bu baskının geçmişi çok eskilere dayanır. Kırım Türklerine ait topraklara yönetim tarafından el konulur ve Rus, Yahudi, Ukraynalı, Alman vb. (Kocakaplan 1998: 17) gibi muhtelif milliyetlerden insanlar yerleştirilir, Kırım’ın demografik yapısı bozulmaya çalışılarak Kırım Türklerinin söz hakkı olmaları ellerinden alınmaya çalışılır. Sovyet yönetiminin iktidara gelmesinden sonra Kırım Türklerine karşı yapılan sistematik saldırılar bu insanları doğdukları topraklardan sürgün edilme noktasına getirir ve dünyanın dört bir yanına dağılmak zorunda bırakır. Hem Çarlık Rusya’sının hem de komünist Rusya’nın emellerine engel olmak isteyen (Kuşdemir 2020: 77) Kırım Türkleri 1844 yılında vatan topraklarından sürgün edilerek hiç bilmedikleri istikametlere doğru yol alır ve yerlerine eserde de bahsedildiği üzere Ruslar yerleştirilir. 1954 yılında ise Kırım, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne hediye edilir, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte ise ülke Ukrayna sınırları içerisinde kaldığı için burada otonomluğunu sürdürür (Kocakaplan 1998: 20). Tarih sahnesinde var olduğu günden itibaren her zaman önemli bir noktada olan Kırım’ın demografisi bakımından Türk nüfusu çok azaldığı için sürgünde var olan hayat aynı şekilde devam eder. Günümüzde ise Rusya tarafından kendi toprak bütünlüğü içerisine dahil edilen Kırım, sesini ancak İsmail Bey Gaspıralı gibi politik, Cengiz Dağcı gibi edebi şahsiyetler vasıtasıyla duyurmaya çalışır. Bugün de Kırım Türklerinin Kırım üzerindeki hak talebi olumlu bir şekilde karşılanmaz ve insanlar anavatanlarından uzakta yaşamaya devam eder.

⁴ Они тоже были людьми (Oni toje bili lyudmi) olarak Rusçaya çevrilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin boyunduruğu altında yaşamaya başlayan Kırım Türkleri sistemin talep ettiği kolhozlaşmayla⁵ birlikte kendi topraklarını zorla devlet tekeline vermek zorunda kalırlar ve bu duruma karşı çıkanlara ise çok ağır yaptırımlar uygulanır. Dolayısıyla insanlar çoğu açıdan yaşanamayacak konuma sürüklenir. "Kırım; mutedil iklimi, verimli toprakları, güzel sahili ile Çarlık ve Sovyetler iradesinin göz diktiği bir memlekettir. (...) Sovyetler, 1930'larda yarımada'yı Tatarlar'dan arındırıp Rus ve Ukraynalı ile iskân etme ve kolhozlaştırma politikası güder" (Uğurcan 2011: 127). Kolhozlaşma ile birlikte olumsuz yapı insanların yaşamlarının merkezine yerleşir.

"Toprak iyi sürülmüyor; ekinlere, tütünlere, üzümlere iyi bakılmıyor. Niçin? Çünkü birlik yok, çünkü topluluk yok, yarış yok! Komünist partisi ile arada sıkı bir bağ yok! Niçin? Çünkü köylerde makine yok! Kızıлтаş'ta niçin makine yok? Çünkü köyde kolhoz yok! Evet, kolhoz yok! İşte arkadaşlar, işte Kızıлтаş'lılar! Artık eski zaman karanlığı, eski beylerin at oynattığı günler geçti. Şimdiden sonra biz de sosyalizme sarılacağız, artık biz de Kızıлтаş'ta bir kolhoz kuracağız" (Dağcı 2013: 393).

"Kolhoz kurulunca köylüler aralarında eşit olacaklar, ortada zengin fakir kalmayacak, birlik olacak. (...) Kolhoz dedikleri, kollektivnoye hozaystvo'dur! Dedi" (Dağcı 2013: 394).

"Hozaystvo, yani... (...) Bunların zirvalarını biz biliriz, Dede! Evvelce Zemelstvo⁶ vardı, Naçaystvo⁷ vardı, şimdi de Hozaystvo! Ama Rus, Rustur. Yalnız rengi değişti, zirvaları aynı!. (...) Kolhoz demek, toprağı hükümete ver demektir! Nasıl veririz, söyle bana! Toprak bizim değil ulusundur; toprak elden gitti, can gitti. Anlat onlara!" (Dağcı 2013: 395)

Geçmişten itibaren muhtelif isimlerle adlandırılan sistemlere maruz bırakılan Kırımlı Türkler, eskiden beri kendilerine dayattırılmak istenen bu gibi durumların kendileri için hiçbir olumlu çıktı getireceğine inanmaz. Bu zor koşullarda Kırım Türklerinin dikkat etmeye çalıştıkları şey eğitimidir. Bu durumdan ancak tahsil sahibi çocuklarının yardımıyla kurtulunabileceği düşünülür. "İşbirliği yüksek, ahlaklı ve çalışkan toplumların yok edilip tarımsal üretim noktalarının aralarında güçlü bağlar olmayan, aidiyet duygusundan yoksun, çıkarıcı kimselerce doldurulması ekonomik kaynakların kullanımında büyük bir verimsizliğe yol açarak" (Koçyiğit 2019: 76) Kırım'da var olan doğal kaynakların verimsiz bir şekilde kullanılmasına neden olur. Nitekim dönemde yarımada'ya iskân ettirilen halk geldikleri coğrafyanın tarıma elverişsiz olmasından dolayı tarım işlerini bilmez, ahlaki açıdan yozlaşmış, eğitimsiz ve kişi haklarına ise saygısı bulunmayan insanlardır. Nitekim eserdeki İvan karakteri de eserin sonunda Kırım'a gelecek olan insanların bir prototipi olarak eser boyunca var olarak bir ön bilgi verir niteliktedir.

⁵ Kolhoz (Колхоз), kollektivnoye hozaystvo (Коллективное сельское хозяйство) kelimelerinin kısaltılmış halidir. SSCB'de tarım sektöründe örgütlenen "kollektif tarımla" uğraşan birlikler olarak tanımlanırlar. Toprağın mülkiyeti devlete ait olmakla beraber, 99 yıllığına sembolik bir rakamla köylüye kiraya verilir."

⁶ Zemstvo (Rusça: Земство, çoğulu Zemstva), Rus Çarlığı'nın Avrupa'daki topraklarında ve Ukrayna'da, kırsal bölgelerdeki özyönetim organı. 1864'te toplumsal ve ekonomik hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla kurulmuş, Rusya'da önemli bir liberal etkinlik odağına dönüşmüştür.

⁷ Naçaystvo (Начальство) Rusya'da bir dönem işletmeleri, bankaları, şirketleri ve bu yapıların içinde görev yapan insanları yöneten yapı.

Eserin ilk sayfalarından itibaren Rus motifine karşı olumsuz bir havanın hüküm sürdüğü hissedilir. Kırım'ın içerisinde eğreti durduğu düşünülen bu halkın kendilerine en ufak bir yarar getirilmeyeceği düşünülür. “Alma Rus’u yanına, alırsın bela, Bekir Ağa!” (Dağcı 2013: 17) Bunun sebepleri arasında manevi bağlamda iki topluluğun mensubu olduğu dini inanış da kendisine yer bulur. “Hiç olacak şey mi; Müslüman Tatar, Rus’u sevsin?” (Dağcı 2013: 76) Bu gibi bir düşüncenin yaşanmasının kaynağı aslında Ruslara karşı insani değer bağlamında hissedilen negatiflikten ziyade dönem içerisinde benimsenen ideolojinin çıktıkları olarak kendisine yer bulur. “İnan olmaz Rus’un komolizmasına!” (Dağcı 2013: 71), “Ama komolizmayı Ruslar uydurdular. Madem ki Ruslar uydurdular, bizim millete uymaz.” (Dağcı 2013: 32) Aynı zamanda geçmişe de atıfta bulunulan eserde Ruslaşma motifine olumsuz bir anlam yüklenmesinin çok eskilere dayandığı da vurgulanır.

“Bu toprak, iki gözüm, bu toprak, senelerden beri Nikola’nın boğazında bir kemik gibi durdu. Senelerden beri yutkundu, yutamadı. (...) Komünizmanın Nikola’sı gelecek, bu toprağı yutacaktır. Bizi evlerimizden atacak, topraklarımızı, bağlarımızı, bahçelerimizi elimizden alacaktır” (Dağcı 2013: 187).

Bu açıdan bakıldığında takınılan olumsuz tavrın aslında birden ortaya çıkmadığı, kökenlerinin çok eskiye dayandığı görülür. Farklı ideolojik yapılarda olsa da tarihsel bağlamda bakıldığında iki millet arasında yaşanan olumsuz düşüncenin kökeni yönetici sınıfı tarafından benimsenen yapı ile ilgilidir. Dolayısıyla görülen tavır karşısında izlenim olumsuzlaşır.

Romanın başkişilerinden birisi olan Bekir’in saf ve insani duyguları neticesiyle İvan ve babası Kala Mala’yı himayesine almasıyla birlikte Kırım’a ait her türlü öge olumsuz bir duruma evrilir. “Yanıma Rus gavuru aldım diye! Müslüman toprağına Rus getirdim diye!” (Dağcı 2013: 149) Çevredekilerin uyarılarına rağmen Bekir, onların da neticede bir insan olduğunu ve imkân verildiği ölçüde iyi bir şekilde davranabileceklerini düşünür, fakat bu iki Rus’un köye gelişiyi birlikte ortam birinci kırılma olarak adlandırabileceğimiz olumsuzlaşma yoluna girer. “İvan bu köye girdi gireli köyün havası hava değildi, suyu su değil, insanları insan değildi. Her şey değişiyordu.” (Dağcı 2013: 193). “Kendi memleketinizde insan gibi yaşayamıyorsunuz da başkalarının hayatını zehir ediyorsunuz!” (Dağcı 2013: 177) İvan ve Kala Mala’nın köyde yaşamaya başlamasından sonra hissedilen durum iyice olumsuzlaşır. Köylülere göre Kırım’ın el değmemiş, bakir topraklarına namahrem eli değer ve dolayısıyla Kırım ve Kırım’a ait her şey sistematik bir şekilde kötülebilir. Bu kötülüğün başı İvan ve onun peşi sıra gelen diğer Ruslardır. “Domuzdan kuzu olursa İvan’dan da Müslüman olur!” (Dağcı 2013: 216), “Rus bu! Temizlemekle tarlanı ayırık otundan kurtulabilir misin?” (Dağcı 2013: 201)

Eser içerisinde yer yer İvan ve Kala Mala’nın nezdinde Rusların da nihayetinde bir insan olduğu ve onların da iyi koşullarda yaşamaya haklarının olduğu başkişi Bekir ve diğer karakterler tarafından zikredilir. Sonuç itibariyle bu insanların bu durumda olmalarının nedenini mizaçlarından ziyade yaşadığı koşullardan ileri geldiği yazar tarafından okura hissettirilir. “Rusya’da yine açlık mı var acaba? Evvelce köye böyle adamlar gelmezdi. Şimdi kara kargalar gibi her gün sürüyle gelip geçiyorlar. Ya açlık var, ya da başka bir kargaşalık. İnsan urbası da giymezler hiç” (Dağcı 2013: 229). Bununla birlikte Sovyetlerde uygulanan sistemi kabul etmek zorunda kalan Ruslar da sistemin talep ettiği şekilde düşünmek ve yaşamak zorunda oldukları için sisteme karşı gelen her türlü ögeye karşı

dururlar ve ahlaki açıdan bir yozlaşma yaşayarak yollarına çıkan her şeyin yok edilmesi gerektiği düşüncesine kapılırlar. “Hoho! Geçti zamanınız! Mal hükümetin, araba hükümetin olacak. Hoho! Her şey hükümetin olacak! (...) Oğlunun mezarına gidiyorsun, ha? Bir sene sonra burada mezar da kalmaz, hoho, kalmaz! Her şey hükümetin olacak!” (Dağcı 2013: 247) 1917 devriminin gerçekleşmesinden sonra sosyalizm ile yönetilen dönem Rusya’sı bu sistemi komünizme en hızlı bir şekilde geçirebilmek için önüne çıkan her şeyi yıkar ve kendi lehine kullanılabilir her durumu bünyesine dâhil eder. V.İ. Lenin döneminde nispeten daha anlaşılır bir uygulama varken, İ.V. Stalin’in başa geçmesiyle birlikte hem Ruslar hem de diğer milliyetlere ait olan diğer uluslar çok sıkıntılı bir duruma maruz kalır. “...etrafa kızıl tehlike dalgaları yayılıyor...” (Dağcı 2013: 178) Köyde yaşanmaya başlayan olumsuzluk kademeli bir şekilde artarak devam eder.

Yönetimin isteği doğrultusunda asfalt yol döşenmesi için köylülere ait verimli arsaların istimlak edilmesi ve inşaatta köylülere ait hayvanların ve arabaların kullanılma talebiyle birlikte yaşanan durum iyice kötüleşir. “Sizinkiler! dedi. Al, atımız arabamız sizin emrinizde! Moskof hınzırları! Gidin, komolizma yolunu yapın, Reziller! Köpek gibisiniz.” (Dağcı 2013: 177) Çarlık Rusya’sında başlayan olumsuz durum Sovyetler Birliği ile birlikte iyice kötüleşir. Bunun yanı sıra kolhoz sisteminin de zorla uygulanma çabası Rus motifinin Kırım Türklerinin zihninde iyice olumsuzlaşmasına sebep olur. “Benim babam, bağımı komolizmaya ver diye mi verdi sana? Bize verdi, komolizmaya değil!” (Dağcı 2013: 69) Topraklarını kutsal bir varlık ve geçmişlerine bir aidiyet olarak gören insanlar dıştan gelen bir elin her türlü müdahalesinde kendilerini iyice çaresiz durumda hisseder. Bu çaresizliğin getirisiyle de kendi imkânlarınca karşı durmaya çalışırlar.

“Yaşına rağmen, yanında Rus sözü edildi mi yüz sene evvel doğmuş eski bir Tatar olurdu adeta. O zamanların Tatarları başlarını dik tutarlar, Ruslara iğrenç bir şeye bakar gibi yüksekten bakarlardı. Yüz elli sene sonra, şimdi de Tatarlar, Ruslara yine öyle bakıyorlar, ama Rusların iğrençliğinden dolayı kalplerinde korkuya benzer bir duygu belirliyordu “ (Dağcı 2013: 211).

Bu durum sadece köy sakinlerinde değil aynı zamanda besledikleri hayvanlarda, bitkilerde ve soludukları havada da kendisini hissettirir.

“... Hayvanlar iştahsızdılar. Atlar, inekler ahırdan avlulara, temiz havaya çıkmak istemiyor, huysuzluk ediyor, yem yemiyorlar, kuşlar köyden, güneşten kaçarak derin, karanlık derelere saklanıyorlardı” (Dağcı 2013: 233).

Dolayısıyla eser içerisinde verilen olumsuz durum diğer öğelerde de kendisini hissettirerek bir bütünlük sağlanır ve okura durumun kademeli olarak ilerleyeceği hissi verilir.

Eserde aynı zamanda yazar, Rusların da sistemin getirisiyle Türkler hakkında beslemiş oldukları olumsuz düşünceleri aktarır. Sovyet sistemi, geleceğin yönetim sistemi olan komünizmin ancak nitelikli ve sistemin istekleri doğrultusunda düşünen insanlarla mümkün olacağını düşündüğü için eserdeki Rus karakterler kendileri gibi düşünmeyen insanları hor görür, küçümser.

“Ermenistan’daki Türkler gibiler. En küçük bir fark yok. Tamamen cahil, medeniyetsiz, vahşi! Arabalarıyla hiç sebep yokken şosede Rus otomobillerinin yolunu kesiyor, Ruslarla kavga ediyorlar. Niçin kavga ediyorsunuz, diye sordum. Yol bizim, memleket

bizim; Ruslar kendi memleketlerine gitsinler, Tatarlar kendi kendilerine yaşamak istiyorlar, dedi. (...) Onların yeri tarihin küflü sayfaları. Sokarım ben onları oraya” (Dağcı 2013: 344).

Kendileri gibi düşünmeyen insanları sürekli öteleyen bir bakışla ilerleyen Ruslar doğal olarak o toprakların gerçek sahibi olan insanların taleplerini anlayamaz. Muhtelif düşüncelerin amaçlarını zedeleyeceğini düşünen dönem yönetimi kendi doğrularını da kendi insanlarına empoze ederek ilerler. Dolayısıyla kendileri gibi sistemin talepleri doğrultusunda acımasız bir insan topluluğu oluşmasına neden olurlar. Doğal olarak Rus motifi de diğer halklara mensup insanların zihninde olumsuzlaşır.

“Arkadaşlar, yine de tekrar ediyorum. İnsaf, merhamet denen şey biz Bolşevikler için hem ayıp, hem de tehlikelidir; bunu unutmayınız! Tatarların çoğu bize karşıdır; bizim ideallerimiz onlara uzaktır. Rus köylüsüyle Kırım köylüsü arasında büyük fark var. Bu köylüler kendi bildikleri, istedikleri gibi bir hayat yaşadılar. Hanların, sultanların üstünkörü ve hafif hükümdarlıkları altında yaşadılar, kendilerini kontrol edemediler. Rusya köylülerine yapılan muamele bura köylülerine yapılmadı, bunlar “krepastnoy pravo” nedir bilmiyorlar, bizim ideallerimize yabancıdırlar, onları yalnız kuvvet ve zorla yetiştirebiliriz. Milliyetçilik, onların kanlarına sinmiştir. Onlar hala vaktiyle kahraman bir millet, yüksek, büyük bir devlet olduklarını hatırlıyorlar. Rusya hudutları içinde yaşamalarına rağmen Kırım topraklarını kendi öz toprakları, Tatar toprakları sayıyorlar. Onların bu düşüncelerinin bizim için ne kadar tehlikeli olduğunu anlatmaya hacet yok! Türkçe konuşuyorlar, evet, Türkçe! Çocuklarının kafalarını, kalplerini Türkçe türkülerle, Türk edip ve kahramanlarının adlarıyla kirletiyorlar. Bu duruma yakın zamanda son verilmezse büyük bir tehlikeyle karşılaşacağız. Bir şey daha: Bu milletin zenginiyle fakiri arasında büyük bir fark yok. Bunu da unutmayınız. Ben bir kere daha Reyon parti komitesi tarafından adamlar gönderirim. Toprak meselelerini, kolhozu onlara anlatsınlar. Anlarsa ne ala, anlamazlarsa daha iyi! Rusya büyük, toprak sıkıntısı çekmiyoruz, ama buralar bize lazım! Hem eski Rusya’nın siyasetine, hem de bilhassa yeni, kızıl Rusya’nın siyasetine bu halk, burda bir engel olageldi. Bunu unutmayınız; önce onlara bunu anlatınız! Lamı cimi yok! Sonra birisinin ağzından itiraz yükseldi mi çekin duvarın dibine. Bolşevizm, ihtilalini bu metotla kazandı, yalnız ve yalnız bu metotla yaşayabilecek, dünyayı bu metotla kurtarabilecektir. Partimizin ve hükümetimizin temel taşı kuvvettir. Düşmanın kara kuvvetinden korkmayınız; düşmana karşı elinizdeki kuvveti kullanmaktan çekinmeyiniz!” (Dağcı 2013: 427-428)

Katı uygulamaları yerine getirmekten çekinmeyen bir insan topluluğuyla ilerleyen yönetim anlayışı ile birlikte diğer insanlar Sovyetlerin zulümlerine karşı koymak istese de son kertede ya hapse atılır ya işkenceye maruz kalır ya da vatanlarından sürgün ettirilir.

Kırım Türklerinin sisteme ayak uyduramaması ve karşı çıkmalarından dolayı yönetim bu insanların yerine kendilerine biat edebilen insanları iskân etme politikası güder. İnsanların ekonomik olarak kötü koşulları, cahillikleri ve herhangi bir maneviyat duygusunun olmamasından dolayı Kırım’a yerleştirilir. Dolayısıyla yönetim karşısında kendisine karşı çıkanlardan ziyade destek veren

bir toplulukla düşüncelerini daha hızlı bir şekilde iletme düşüncesine girerler. Yer değiştirilen Rusların düşünceleri ile kılık kıyafetleri, davranışları ve tutumları da paralellik gösterir.

“Sanki bütün Rusya bir vapurun içine toplanmış. Çuval gibi bol ve uzun gömleklerinin içinde kalın kemikli, ayılar gibi ağır hareketli saçları sakallarına karışmış Sibiryalılar; ter ve deri kokulu Don ve Terek Kazakları; ezilmiş serçeler gibi pis tırnaklı, yalınayak, dilleriyle boyuna akan sümüklerini yalayan Ukrayna Rusları; sebze çorbaları gibi birbirine karışıyor, kaynıyor, fokurduyor ve Rus kokuyorlardı. (...) Bizimkiler çıkarlarsa o yeşilliklere, kuruturlar Tatar’ın şarap tarlasını! Hoho! Biz oraya yerleşirsek hükümet, Tatarları ne yapacak? Tuzlayacak, kurutacak, Moskova müzesinde kavanozda saklayacak, üstlerine toz konmasın diye! Hohohohoho! Yazık! Kadınlarını bıraksalar bari! Onlarda kadın var mı? Yok mu? Var, ama yatak için değil! Ya ne için? Onlar kadınlarını battaniyelere sararlar; yemek yerken artları yumuşak olsun diye kadınların üstlerine otururlar!” (Dağcı 2013: 340-341)

“Önde yürüyen adam yalınayaktı; sırtında kalın, yırtık, eski bir palto vardı. Mahorka içiyor, sık sık sümükler parmaklarına yapışan sümükleri paltosunun yenine siliyordu. (...) Çıfit Levi: Hay vay! Şarap yok komünist arkadaş! Şarabı Tatar’ların kendileri içiyorlar; satmıyorlar bize şarap, komünist arkadaş!” (Dağcı 2013: 349)

“Ben senden şarap istedim, sen bana rakı verdin. Rakıya param yok, şarap verirken öderim. Ama rakı için param yok! (...) Levi, dükkâna doluşan, vahşilemiş, saldıran, haykıran adamların ayakları altında kalıyor, hay vay’ları artık işitmez oluyordu. Levi ayağa kalkmak istiyor; kalkıyor, göğsüne başına inen yumrukların, tekmelerin altında yere yıkılıyordu. ...” (Dağcı 2013: 350)

“İnsanlar pılıpırtılarıyla iskelede toplanıyorlar, sonra demir parmaklıklı kapıların yanında ekmek paylarını alarak çarşı meydanına gidiyor, orada beraberlerinde getirdikleri öteberilerini, domuzlarını satıyor, ya da rakı ile değiştiriyorlardı. İvan, çarşıda Poltava, Don, Sibiryalı Rusları arasında hayli dolaştı. Pek memnundu. Çarşayı dolduran yurdunun insanları, kadınları, elleri arasında domuz yavrularının çığlıkları, onu yeni doğmuş çocuk gibi sevindiriyordu...” (Dağcı 2013: 351)

Kırım’a yerleştirilen insanlar bir bütün olarak ele alındığında doğal olarak kendilerini tamamlayan diğer öğelerle birlikte gittikleri yerleri etkilerler. Dolayısıyla bu durumda Ruslar, Kırımlı Türklerin kabul edemeyeceği hal, davranış ve tutum içerisinde hareket ederek bölgenin demografik yapısının yanı sıra kültürel yapısını da bozar. Doğal olarak Müslüman mahallesinde salyangoz satmaya benzeyen bir durumdan dolayı Ruslaşma motifi olumsuz bir şekilde ilerlemeye devam eder.

“Bekir: Tekrar gözlerini dağlarda gezdirdi, fısıldar gibi: “Çıfit da olsa Kırımlı” dedi. “Bu dağları Tanrı bizler için yarattı. Bu dağların arasında Türk de yaşar, Çıfit da, Rum da! Eh, Ermeni de yaşar. Ama Rus? Ama Rus?” (Dağcı 2013: 378) s.378”

Ruslara karşı takınılan tavır uygulanan politikalardan dolayı Rus insanların nezdinde aslında dönem içerisindeki uygulamalara yöneliktir. Çünkü sistem her daim kendisini hissettirerek insanlar üzerindeki etkisini hiçbir zaman yitirmez.

“Mikrofondada “Şirako strana maya radnaya” şarkısı ansızın kesiliyor. Mikrofon, “bahtiyar Sovyet halkı”nın kavgasını, haykırışlarını dinliyor; sonra gene homurdanıyor, zırıldıyor, geniş ağzından taş; demir parçaları gibi katı, sert sözleri birbirine giren, yumruk sallayan adamların kafasına fırlatıyor (Dağcı 2013: 342).”

Topyekûn bir tavırla Kırım’lı Türkleri vatan topraklarından silmek, unutturmak amacıyla çok yönlü bir tutum izlenir. Öyle ki Müslüman mezarlıklarının yıkılması dahil dönemden silinmeye çalışılan bu insanların geçmişleri de tahrip edilir. Bunun yanı sıra verimli toprakları istimlak edildiği gibi yaşadığı yerlerin isimleri de Rus kimliğine büründürülmeye çalışılır.

“Müslüman köylerinde isim var mı? Yook! Bizim yerlerin isimlerini veririz Tatarların köyelerine. Podlesski hutor! Hayır! Poltavşçizna! Nikolayevski slaboda! Nijini Matveyevka! (Dağcı 2013: 342)”

Böylelikle yüzyıllardır bu toprakların sahipleri sistemli ve kademeli bir şekilde tarih sahnesinden silinmeye çalışır. Her ne kadar kendi imkânları çerçevesinde bu zulme karşı koymaya çalışsalar da başarılı olamayarak ya ölümü ya da sürgünü seçmek zorunda kalırlar. Yerlerine ise çorak topraklarda, sert iklim koşullarında yaşayan, rejimin taleplerini karşılayan insanlar yerleştirilir.

“Yeni insanlardı bunlar; ama gene de insandılar! (...) ... baharla beraber insanlar gelmişti, İvan’a benzeyen kimseler gelmişti. (...) İki adam, İvan’a yaklaşıyorlardı. İkisi de yalınayaktı. Biri gençti, öteki yaşlı. İkisi de sakallıydı, ayak tırnakları, ezilmiş serçe başları gibiydi. Kollarında, enselerinde, yüzlerinde yüzyıllık kir, toz vardı sanki. Saçları karma karışıktı; saç uçları şakaklarında kirden, terden katılaştı, top top olmuştu. Üstleri de çok kirliydi. Göründüğüne göre bütün malları mülkleri, ihtiyarın sırtında yağlı bir çuval, çuvalın içinde belki birkaç lokma ekmek, gencin omuzunda bir değneğe asılı kapkara bir kazandı. (Dağcı 2013: 455)”

“Hahollaşmak. (...) İşte onlar Kırım’a, Kırım’ın deniz kıyısında kimsesiz, bomboş köyüne böyle fırtınalı, rüzgârlı bir gecede getirilmişlerdi; hayatlarına yeniden burada başlayacaklardı. (...) Kostyök, bir elinde çerçevele bir Stalin resmi, öteki elinde cephedeki oğlunun fotoğrafı, taşlı yolda sürünerek avluya atıldı, eve girdi. Bir an Stalin’in resmine baktı: “Senin için yaşamak, senin için çalışmak bir saadettir!” dedi. Sonra peşi sıra eve giren kadınlara dönüp seslendi: (Dağcı 2013: 458-459)”

“Kostyök, bu memleketi çocukluğundan beri bilirdi. Çok defalar annesinin söylediği türkülerde de Kırım’ı duymuştu, o türkülerde Kırım hakkında pek fena şeyler söylenirdi. Sonra büyümüş, türküler de yavaş yavaş değişmişti. Artık türkülerde Kırım’ın fenalığı değil, bağları, bahçeleri, iyi buğdayı, mahsulü söyleniyordu. (...) Kolhoz reisi: Yaparız! dedi Kostyök. Madem ki Stalin bize bu vazifeyi verdi, yaparız! (Dağcı 2013: 461)”

“Kostyök: Buranın şarabı, dünyanın en iyi şarabıdır. Tütünü de öyle! Dağlarda kızılıcak var, ceviz var, istediğin kadar.. Sonra şeftali denilen bir meyvedan pek iyi, pek sert rakı kaynatılır. Ooh, rakı! Burda biz artık ömrümüzün sonuna kadar mesut yaşayacağız! (...) Yeryüzünde bir cennet buldun da bize verdin. Stalin yoldaş! Ömrün uzun olsun! (Dağcı 2013: 462)”

Ruslar tarafından da “cennet” olarak adlandırılan Kırım artık gerçek sahiplerinin ellerinde değil, bu toprakların kıymetini bilmeyen kişilerin tekelindedir. Dolayısıyla eser başından itibaren kademeli bir şekilde uygulanan Ruslaştırma politikası doğal olarak eserin başından sonuna kadar gücünü arttırıp haklı olarak olumsuz bir motif olarak karşımıza çıkar.

Kırım Türkleri üzerinde uygulanan politikalar eser boyunca sanatkar tarafından tüm çıplaklığıyla aktarılır. O dönemleri bizzat yaşayarak gören ve Rus insanlarıyla ilişki içerisinde bulunan yazar, bu kötülüklerin bu insanlardan değil içerisinde buldukları sistemden dolayı vuku bulduğunun altını çizer. Nitekim eserin sonundaki satırlar sanatkarın insan hak ve taleplerine ne kadar sağduyulu olduğunu göstergesidir.

“Yavaş yavaş insanlar geliyordu, ama başka insanlardı bunlar. Bu toprağın, bu evlerin insanları değildiler. Kıyafetleri, dilleri, yürüyüşleri başkaydı, ama gene de insandılar. (Dağcı 2013: 454)”

“Evet, onlar da insandır! Pavlenko’lar, İvan’lar, Kostyuk’ler, Vasil Dimitroviç’ler, Stepan’lar, belki bunu gülünç görecekler; ama nasıl görürlerse görsünler, ben eserimi tekrar sakın bir dua ile bitirmek istiyorum. Romanımı kapatırken: “Tanrım!” diyorum. “Onlar da insan! Acı onlara! Kendileri gibi, başkalarının da insan olduklarına inandır onları!” Ötekiler, o hayvan gibi sürülüp götürülenler... Onlar da insandı! (Dağcı 2013: 463)”

Cengiz Dağcı eserini sonlandırırken bir yandan kendi milletine karşı yapılan haksızlıklarının çığlığını atarken, bir yandan da büyük bir olgunlukla Rus insanlarından ziyade bu durumun sorumlusunun kendilerine zorla empoze ettirilmeye çalışılan, fakat başarılı olamayan sisteme karşı eleştiri oklarını yöneltir.

Eserde hem yaşanan coğrafyanın yakınlığı hem de yakın ilişkilerden dolayı *Aftanabil* (Dağcı 2013: 16), *Naçalnik* (Dağcı 2013: 69), *Gospodin* (Dağcı 2013: 69), *Barin* (Dağcı 2013: 69), *İvan!* *İvan! Tı sobaka! Poydi suda! Prosi! Prosi kak sobaka! Prosi İvan* (Dağcı 2013: 74). *Spasibo, Gospodin, sposibo!* (Dağcı 2013: 81), *Milisyaner* (Dağcı 2013: 101), *Zemlanka* (Dağcı 2013: 117), *Kolhoz* (Dağcı 2013: 123), *Skorey; Skorey! Tatarin! Ruble, kapik, Kırımçak* (Dağcı 2013: 142), *Nu, bravo, Tii kazak geroy! Niet, niet! Allah aşkına!* (Dağcı 2013: 301), *Vot tebe i tatarski hlep!* (Dağcı 2013: 345), *Tatarskaya kabıla* (Dağcı 2013: 431), *Dobry den galupçik Dobry den.. Kak plajivayem a? Kak plajivayem?* (Dağcı 2013: 433), *Turetçina.* (Dağcı 2013: 460), *Tatarskaya lapatka* (Dağcı 2013: 410), *Pa-laju! Ta-tarskaya bıdla!* (Dağcı 2013: 436), *Saratovskaya Çatuşka* (Dağcı 2013: 408) gibi birçok Rusça ifade de kendisine yer bulur. Bu şekilde bir kullanımda eser içerisindeki aktarımın hem doğallığını hem de gerçekliğini arttırır.

Sonuç

Vatansızlık hissi, bir yere ait olamama durumu insanoğlunun kendini tamamlayamamasında en başat öğelerdendir. Cengiz Dağcı hem Nazi ve Sovyet cephelelerinde savaşırken hem de yaşayabilmek için çok sevdiği Kırım’dan uzaklaşmak zorunda kalırken aklında tek bir şey vardır: Vatan/Kırım. Vatan özlemini edebi yaratısında tasvir ettiği Kırım ile giderir. Edebi külliyatının merkez noktasını oluşturan Kırım ve Kırımlı Türklerin çektiği her türlü sıkıntı ve haksızlık, eserlerinin çıkış noktası

olur. Yazara göre dünya üzerinde her milletin kendi vatan toprağında kendi inanışları çerçevesinde yaşama hakkı vardır. Bu yüzden yaşadığı dönemde halkına yapılan bir asimile etme ve uzaklaştırma politikasını eserleri vasıtasıyla keskin, fakat “insancıl” bir şekilde eleştirir.

Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya’sından itibaren uygulanan baskı politikasını sosyalizmden komünizme geçmede daha hızlı yol alabilmek için tek tip bir insan yaratma -homo sovyeticus- amacıyla kullanarak kendi emelleri karşısında duran her şeyi yıkar. İ.V. Stalin’in başa geçmesiyle birlikte ülkede nispeten dingin olan hava tekrar alevlenir ve yönetimin emellerine engel olan her türlü yapı ortadan kaldırılır. Vatanı ve vatan toprağını namus bilen, yaşadığı yerlere namahrem elinin değmesini istemeyen Kırım Türkleri de Sovyetler Birliği’nin Kırım dahilinde yapılan müdahalelerine karşı çıkar. Bu yüzden ağır yaptırımlara maruz kalan Kırım Türkleri son kertede vatan topraklarından koparılıp sürgün yaşarlar. Cengiz Dağcı tarafından kaleme alınan *Onlar da İnsandı* eserinde dönem içerisinde yaşayan Kırımlı Türklerin sistematik bir şekilde maruz kaldığı sıkıntı kendisine yer bulur. İnsancıl bir yazar olarak Cengiz Dağcı, Rus insanından ziyade Rus ideolojisine eleştiri oklarını yönlendirerek bu insanların rejim yüzünden bu halde olduklarını ifade eder.

Kalemimi insan hakları çerçevesinde Kırımlı Türklerin özgürlük mücadelesi uğruna kullanan Cengiz Dağcı hakkında günümüzde Rus ve Ukrayna basınında bir karalama kampanyası da sürdürülür. Basında bir Nazi subayı olarak addedilen sanatkar için hem Kırım dahilinde hem de dünyada yapılan her türlü sanat ve anma etkinlikleri kınanmakta ve bu gibi etkinliklerin engellenmesi için yetkililer göreve davet edilmektedir. Vasiyeti gereği doğduğu köye gömülme isteği dahi haksız bulunan yazarı tanıtan ve Kırımlı Türklerin haklarını savunan kişiler için de devletin harekete geçilmesi basında talep edilmekte, meclise öneriler sunulmaktadır. Hatta Kırım’ın gerçek sahibi olan Kırım Türklerinin durumu Suriye’de yaşanan durumla kıyaslanmakta, Kırım’da bir savaş çıkabileceği üzerine asılsız fikirler beyan edilmektedir. Cengiz Dağcı ve eserlerinin tanıtılması için yapılan çalışmaların ülke içerisinde dinî, etnik, kültürel bir çıkmaz oluşturabileceği korkusu belirtilmektedir.

Kaynaklar

- Afanasyev, Yu. N (1997). *Sovetskoye obşestvo: voznikoveniye, razvitiye, istoričeskiy final Tom 1*. Moskva: Rossiyskiy Gosudarstvennyy Gumanitarny Universitet.
- Aytaç, Gürsel (106). *Genel Edebiyat Bilimi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Bulavka, L.A. (2007). *Sotsialističeskiy Realizm: Prevratnosti Metoda. Filosofski Diskurs*. Moskva: Kulturnaya Revolyutsiya.
- Çetin, Mustafa (2011). “Cengiz Dağcı’nın Londra’sı”. *Bellek-İnsan-Eser: Cengiz Dağcı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s.90-99.
- Çınar İkrâm, “Mankurtlaştırma ve Etnopedagoji Kavramlarına Aytmatov Gibi Bakmak”, *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6/13 2018, s.80.
- Dağcı, Cengiz (2012). *Yansılar 3*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Emirova, A.M. (2015). “Tvorçestvo Djengiza Dagdji Kak Fenomen Tyursko-Yevropeyskogo Kulturnogo Dialoga XX-XXI V.V.”. *Mirovaya Literatura Na Perekrestye Kultur i Tsivilizatsiy*, No:3 (11), s.52-57.
- Emirsuinova, N.K. (2004). “K Voprosu O Poetike Djengiza Dagdji”. *Voprosı Dhovnoy Kulturi, Kultura Narodov*, Priçernomorya No:48, s.124-126.
- Emre, Ali (2004). “Yozlaşma ve Baskı Ortamında Sanat”. *Hayat-Edebiyat-Sanat Hece Aylık Edebiyat Dergisi Özel Sayı:8*, Ankara, 8/90-91-92, s. 50-53.
- Gökçek, Fazıl (2017). “Onlar da İnsandı Romanında “İyilik” - “Kötülük” Temsilleri”. Haz. Nurcan Ankey-Deniz Depe, *Uluslararası Cengiz Dağcı Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Eskişehir 16-17, s.130-133.
- Huyugüzel, Ö. Faruk (2019). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, Abdulvahap (2011). “Cengiz Dağcı ve Türkistan Lejyonerleri”. *Bellek-İnsan-Eser: Cengiz Dağcı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s.33-59.
- Kara, Abdulvahap (2012). *Gamalı Haç İle Kızıl Yıldız Arasında Bir Yazar Cengiz Dağcı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kocakaplan, İsa (2011). “Londra’da Cengiz Dağcı ile Bir Ömrün Muhasebesi”. *Bellek-İnsan-Eser: Cengiz Dağcı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s.73-89.
- Kocakaplan, İsa (1998). *Kırım’dan Londra’ya Cengiz Dağcı*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Koçyiğit, Fırat, Ender (2019). “Onlar da İnsandı’da Toplumsal Güven Yitimi”, *Doğumunun 100. Yılında Cengiz Dağcı’ya Armağan*, Ed: Alev Sınar Uğurlu-Selçuk Kırılı, Bengü Yayınları, Ankara, s.71-77.
- Kuşdemir, Orhan, Fatih (2020). *Cengiz Dağcı’nın Eserlerinde Kırım Türk Halk Edebiyatı “Metinlerarasılık Kuramına Göre”*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Soykan, Ömer, Naci (2021). *Edebiyat Sosyolojisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Panova, Z.S. (2008). “Otrajeniye Vremeni V Proizvedeniyah Djengiza Dagdji”, *Voprosı Dhovnoy Kulturi, Kultura Narodov*, Priçernomorya No:125, s.99-103.
- Quliyev, Elman (2019). “Cengiz Dağcı’nın Kırım Türklerinin Hayatı ve Facialarının Bedii Aksı”, *Doğumunun 100. Yılında Cengiz Dağcı’ya Armağan*, Ed: Alev Sınar Uğurlu-Selçuk Kırılı, Bengü Yayınları, Ankara, s.309-330.
- Sartre, Jean-Paul (2020). *Edebiyat Nedir?*. Çev. Orçun Türkay. İstanbul: Can Yayınları.
- Şahin, İbrahim (2011). “Cengiz Dağcı’nın Eserlerinde Neden/Nedensizlik Dili”, *Bellek-İnsan-Eser: Cengiz Dağcı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s.137-157.
- Todorov, Tzvetan (2016). *Yazın Kuramı Rus Biçimcilerinin Metinleri*. Çev: Mehmet Rifat-Sema Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uğurcan, Sema (2011). “Kırım’dan İngiltere’ye Hayattan Esere Cengiz Dağcı”, *Bellek-İnsan-Eser: Cengiz Dağcı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s.114-136.

Üstün, Kutay ve Karakurt Metehan (2019). “İlminski’nin Eğitim Sistemi Üzerinden Rus Milliyetçiliğinin Kısa Bir Okuması”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 42, s.177-187.

Wellek, Rene ve Warren Austin (2019). *Edebiyat Teorisi*. Çev: Ö. Faruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Zinovyev, A.A. (1982). *Gomo Sovetikus*. Suisse Lausanne: L’age D’Homme.